

MARKANTNE ŽENSKE IZ ŠALEŠKEGA BIOGRAFSKEGA LEKSIKONA 1. DEL

Ciklus razstav z naslovom Markantne ženske iz Šaleškega biografskega leksikona prikazuje portrete izjemnih žensk, ki so se s svojim življenjem in delovanjem na različnih področjih trajno vtisnile v zgodovinski spomin Šaleške doline. V prvem delu razstave predstavljamo osem markantnih žensk, rojenih v 19. stoletju in prvih dveh desetletjih 20. stoletja. Ciklus razstav se bo dopolnjeval vsako leto v marcu.

Viri:

Šaleški biografski leksikon z referenčnimi viri; Medved, M.: Kratka zgodovina Vile Biance in njenih prebivalcev. V *Šaleški razgledi*, 14. zvezek, str. 157–174; Janežič, Š.: *Vila Herberstein*; Stridsberg, G.: *Mojih pet življenj*; Berzelak Zajc, K.: Gusti Stridsberg (1892–1978). V *Odsevanja*, št. 113/114, str. 85–90; Marinšek, M.: Kako lepa je bila Anica Lušinova. V *Naš čas*, št. 19, str. 11; Aplinc, M.: Mayerjevi otroci. V *Vodnik po stalnih zbirkah Vile Mayer*, str. 49–71. Verboten, T.: *Afrika zakoncev Foit*; Kurnik, M.: *Slikarski urok*; Poles, R.: »Vasa Savić, veliko dete iz Topolšice in navdušen delavec«: ob stoti obletnici prihoda dr. Savića v Topolšico 1922–2022. V *Šaleški razgledi*, 19. zvezek, str. 369–430.

Fotografije:

František Foit, Damijan Kljajič, Muzej Velenje, Vila Mayer, zasebna zbirka družine Adamovich iz Zagreba, zasebna zbirka Andreja Jerina, zasebna zbirka Marjana Marinška, zasebna zbirka družine Rogan, zasebna zbirka Jožeta Šibanca, zasebna zbirka družine Verzelak, Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si), Galerija Velenje, Moderna Museet.

Avtorica razstave:
Andreja Ažber

GROFICA MARIA ANNA HERBERSTEIN – PROSKAU, roj. grofica Galen

11. 5. 1876, Goldegg (Avstrija) – 06. 6. 1944, Gradec (Avstrija)

Grofica Maria Anna Herberstein je leta 1918 kupila posestvo v Velenju, kamor se je po nesoglasju s soprogom grofom Janezom Jožefom preselila s Ptuja. Kaplja čez rob je bilo rojstno grofovega nezakonskega sina, ki ga je povila družinska guvernant. Grofica je pripotovala v Velenje skupaj z najmlajšim sinom grofom Francem in duhovnikom Ivanom Kellerjem. Zakoncema Herberstein se je rodilo sedem otrok. Grof je živel v Gradcu, ker pa sta bila cerkveno poročena, se nista mogla uradno razvezati.

Po zapisih Štefanije Prislan se je grofica začela leta 1928 ukvarjati z rejo piščancev. Njena kokošja farma, uradno imenovana Novošaleško perutninarstvo v Velenju, je bil največji zavod za vzrejo starošajerske kokoši na jugoslovanskem in avstrijskem ozemlju. Grofica je bila v stalnem stiku z nemškimi znanstveniki, opravila je tečaj v slovitem Erdingu na Bavarskem in pisala članke, ki so bili objavljeni v raznih revijah in razstavnih katalogih. Ukvarjala se je še z vzrejo angora zajcev, bila pa je tudi lastnica vrtnarije in drevesnice. Za svoje delo je prejela več nagrad. 16. decembra 1897 so ji podelili čast dvorne dame.

Zelo pobožna grofica je med drugo svetovno vojno hodila v šmarško cerkev sv. Martina. Ko je nemški okupator hotel vzeti tamkajšnje zvonove in jih pretopiti v topove in granate, je tej nameri nasprotovala, zaradi česar naj bi ji Nemci grozili z izselitvijo. Leta 1943 sta se zakonca Herberstein spravila in skupaj praznovala 50-letnico poroke, že naslednje leto pa sta umrla oba, ona le enajst dni za njim.

Grofica Maria Anna se je v kolektivnem spominu Velenčanov ohranila s preimenovanjem stavbe nekdanje Vile Ritter oziroma Novi Šalek v Vilo Herberstein. Karizmatično grofico v središču zbrane družbe na gradu Thurn je izvrstno opisala avstrijska pisateljica Gusti Stridsberg v avtobiografiji *Mojih pet življenj*: »Bila je postavna in zelo elegantna ženska kraljevskega vedenja. Vljudni, hladni smehljaj je razsvetljeval njen pametni obraz. Človek bi si žensko lahko predstavljal v renesančni noši, kakor jih je slikal Memling, s skrivnostnim pogledom strogo obvladane strasti. Bila je iz tistega vestfalskega rodu, katerega imenitni zastopnik je bil škof Galen v Münstru – bojeviti nasprotnik nacionalnega socializma, močna osebnost, ki se ga je bal sam Hitler. Grofica, o kateri se je zdelo, da njena močna osebnost obvlada ves krog, je nosila tistega dne zlato rumeno letno obleko, ki se je svetila kakor sonce ob uveneli zeleni barvi zidnih gobelinov in motno zelenem žarometu naslanjačev. Na obeh straneh naslonjača, kramljajoč, sklonjena nad svojo materjo, sta slonela njena sinova, postavna mlada velikana, eden z bledikastim obrazom intelektualca in drugi – še nedorasel – s širokim otroškim obrazom, ki je obetal, da bo nekoč lep. Dve hčerki- starejša vitka in s krono debelih rjavih kit, mlajša z obrazom Leonarda da Vincija – sta kramljali v okenskih vdolbinah z dvema elegantnima posestnikoma iz mariborske okolice ter s prijaznim malim hišnim kaplanom.«

Slikovit je tudi opis veselice na gradu Thurn, ki jo je grofica Herberstein odločno končala: »Proti peti uri zjutraj je postajala veselica že pošastna. Zaspani pianist je transponiral vse ples v mol in morali so ga nadomestiti z gramofonom. Sluge so že zdavnaj položili vzdolž sten žimnice in jih pokrili s preprogami in blazinami. Na teh improviziranih divanih, ki so bili tradicija teh veselic, so pol sedeli pol ležali dame in gospodje, bliže drug drugemu kakor sicer, mogoče celo z roko v roki, z nezadržanimi pogledi. Sluge so obzirno drseli mimo in stregli s turško kavo v majhnih skodelicah. V tem sproščenem čutnem ozračju se je nenadoma prikazala visoka postava grofice Herbersteinske. Stala je na pragu v svoji beli hermelinski kapi in rahlo, a razločno zaklicala: »Pokonci, v dvajsetih minutah se bo začela maša. Peljali se bomo v cerkev. Ste pozabili, da je danes nedelja?« Nihče si ni upal karkoli oporeči. Vsi so se bolj ali manj zehajoče dvignili. Dame so si pogladile obleke, gospodje so si naravnali bele kravate. Grofica je stopila skozi duri in vsi so ji sledili.«

Grofica Maria Anna Herberstein z bambijem

Grofica Maria Anna Herberstein z otrokom

Grof Janez Jožef in grofica Maria Anna Herberstein na gradu Libochovice, 1907

Grofica Maria Anna Herberstein z družino

Grofica Maria Anna Herberstein z družino

Grofica Maria Anna Herberstein z otrokom

Portret grofice Marie Anne Herberstein

AUGUSTINA (GUSTI) JIRKU – STRIDSBERG roj. Mayer,

prevajalka, pisateljica, novinarka, tajna agentka

27. 8. 1892, Črnovice (Ukrajina) – 13. 3. 1978, Lidingö (Švedska)

Augustina Franziska Mayer se je rodila v družini bogatega bankirja v Ukrajini na obrobju habsburške monarhije in odraščala na svetovljanskem Dunaju. Med prvo svetovno vojno je prostovoljno služila kot bolniška sestra in se leta 1916 poročila s študentom medicine Bernhardom Jirkujem. Še pred koncem vojne sta njen dom za več kot desetletje postala posest in dvorec Hartenštajn pri Slovenj Gradcu, kjer je kmalu po prihodu rodila hčerko Bimi. Naučila se je slovenščino in leta 1929 kot prva v nemščino prevedla Hlapca Jerneja – to je bila prva Cankarjeva knjiga v nemščini.

Konec dvajsetih let prejšnjega stoletja je vse bolj občutila represijo avtorske monarhične vladavine Kraljevine SHS oz. Jugoslavije in spoznavala, kako se dekadentno življenje plemstva razhaja z vsakdanom običajnih ljudi. Kmalu po razvezi se je vrnila na Dunaj in že leta 1932 odpotovala v Moskvo, od koder je poročala za dunajske časopise in delala kot radijska novinarka. Agente Komunistične internacionale je poučevala angleščino. Po vrnitvi na Dunaj je pomagala jugoslovanskim komunistom, ki so pobegnili v Avstrijo. Zaradi vzpona vse nevarnejšega avstrijskega nacionalsocializma in globoke ljubezni do jugoslovanskega komuniste, poklicnega revolucionarja Vilima Horvaja – Štefana je z njim že naslednje leto spet odpotovala v Moskvo, kjer je občutila zastrupljeno ozračje Stalinovih čistk. Takrat ni slutila, da bo kasneje tako končal tudi Štefan. Iz Sovjetske zveze je pobegnila s slabo ponarejenim potnim listom, zato jo je na poti aretirala Gestapo, iz zapore pa jo je rešilo posredovanje prijatelja, tolmača v Društvu narodov.

Leta 1937 se je kot prostovoljka pridružila mednarodnim brigadam v španski državljanski vojni, najprej kot kirurška bolniška sestra in nato kot republikanska dopisnica s fronte. Leta 1939 se je izselila na Švedsko, kjer se je zaradi pridobitve švedskega državljanstva poročila s španskim vojnim veteranom Hugom Stridsbergom, s katerim se je tudi kmalu razšla.

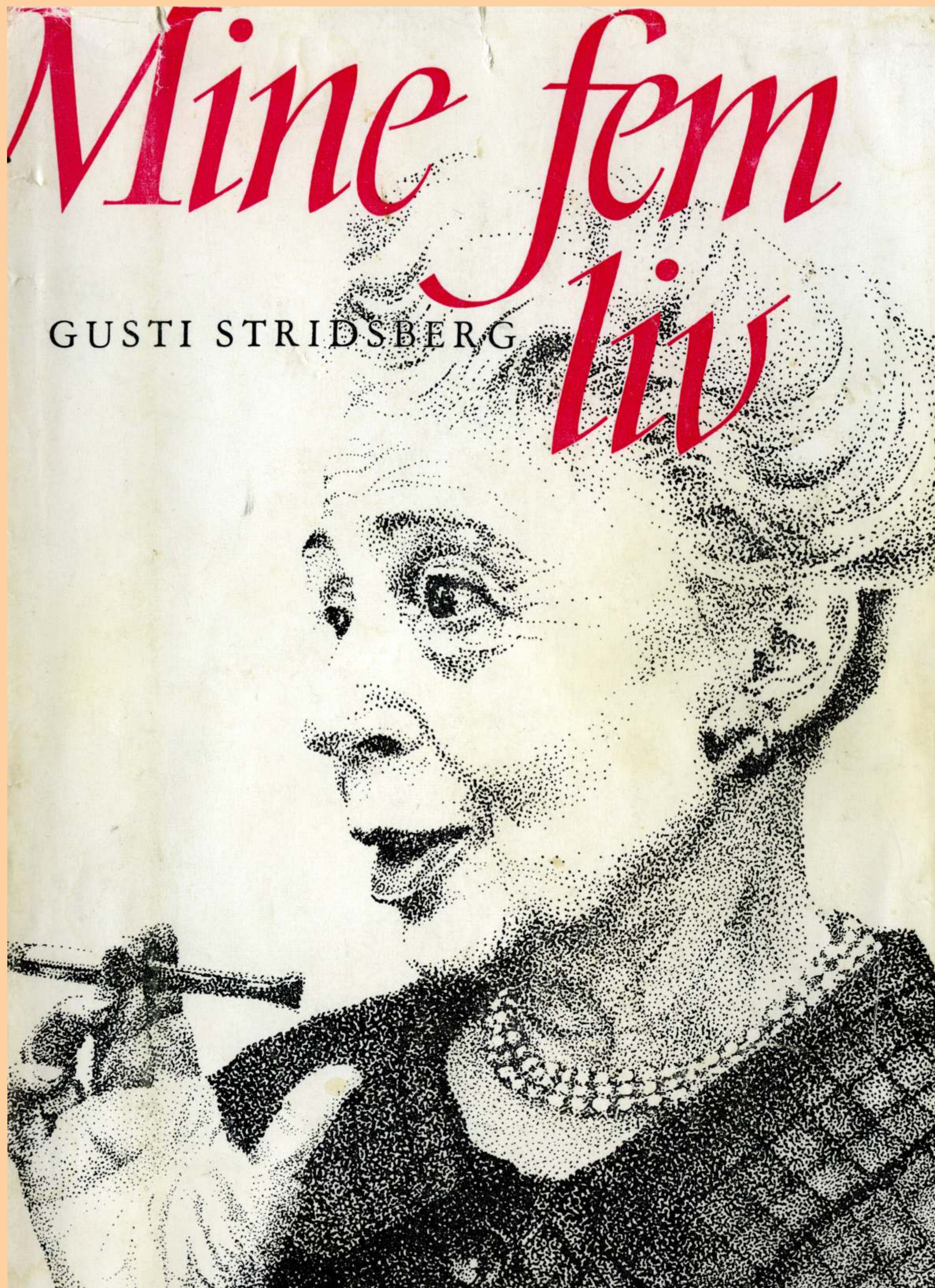
Med drugo svetovno vojno je delala kot agentka NKVD, zato jo je leta 1955 aretirala švedska obveščevalna služba. Stridsbergova je priznala sodelovanje s sovjetsko obveščevalno službo, a hkrati zanikala sovražno delovanje proti Švedski. Imena svojih sodelavcev je vztrajno prikrivala. Njene zveze so se razkrile šele osemnajst let po njeni smrti, in sicer v telegramih sovjetske obveščevalne službe, ki jih je leta 1996 delno razkrila ameriška Nacionalna varnostna agencija. Dejanska vloga svetovljanke in poliglote Gusti – nekdanje tajne agentke Klare je še vedno ovita v tančico skrivnosti. Vsekakor je bila ena izmed najboljših in zato tudi manj znanih tajnih agentov, ki so delovali v Stockholmu med drugo svetovno vojno.

Gusti Stridsberg se je v zgodovinski spomin Šaleške doline vtisnila s slikovitimi spominskimi portreti velenjskega plemstva v avtobiografiji *Mojih pet življenj*: »Haerdtlovi so stanovali na gradu Turn v Velenju, na zelo prisrčnem viteškem gradu, obdanem z jarkom, s pridvižnim mostom in stolpom. Baron Bubi (Ludwig Haertdl) me je zasedel za eno uro, da mi je razkazal grad, ki je bil biser svoje vrste, s samim pristinim pohištvom, gobelini in podobami iz zadnjih treh stoletij ter mizarsko delavnico, v kateri so stalno nekaj brkljali. Bil je neutrudljiv pri restavriranju umetnin in človeških usod. Njegov sin baron Cary je bil tenkočuten otožen mladenič, ki se je rad smejal, ne da bi bil kdaj resnično vesel, in je prikrival svoje ideale s cinizmom. Imel je čudovite žametne rjave oči, plave lase, ki so mu padali na čelo in deško široki smeh. Kakor njegov oče baron Bubi je tudi on postal eden od redkih resničnih prijateljev najinega življenjskega kroga«.

Pisateljica opisuje tudi spomine na svoje desetdnevno bivanje na velenjskem gradu, kjer je po priporočilu zakoncev Haerdtl poskušala pregnati svoje melanholično razpoloženje, saj se je po besedah grofa Bubija plemstvo tam gnetlo kakor uši na zofi.

Gusti Stridsberg

Portret Gusti Stridsberg, naslovnica norveške izdaje romana *Mojih pet življenj* (1963)

Gusti Stridsberg v družbi predstavnikov OEEC (Organisation for European Economic Co-operation and Development) na srečanju v Stockholmu maja 1954

GROFICA BIANCA PL. ADAMOVICH DE CSEPIN, roj. grofica Wickenburg, por. grofica Mensdorff-Pouilly

7. 10. 1837, Gradec (Avstrija) – 19. 9. 1912, Velenje

Bianca Albertina Ida Maria Capello je bila najmlajša hči grofa Matthiasa Wickenburga in njegove žene Emme Grimaud, roj. grofice d'Orsay. Biancin oče Matthias Constantin Capello je leta 1835 postal guverner Štajerske in ustanovil zdravilišče v Gleichenbergu. Tam se je Bianca leta 1857 poročila s Karlom I. pl. Adamovichem de Csepinom, posestnikom iz Tenja v Slavoniji, konjeniškim stotnikom in pribočnikom bana Josipa Jelačića ter poznejšim dvakratnim poslancem slovenske liberalne stranke za deželni zbor slovenjegraškega okraja. Leto po poroki je Karel I. postal lastnik Velenjskega gradu, kjer je osnoval nov sedež posesti. V zakonu se jima je rodilo osem otrok. Zakonca Adamovich de Csepin sta se vtisnila v zgodovinski spomin Velenjčanov kot velika dobrotnika, ki sta ljudem v stiski vselej priskočila na pomoč. Bianca je podprla šolsko kuhinjo v velenjski osnovni šoli in tako poskrbela, da so otroci revnejših slojev vsako zimo za kosilo dobivali brezplačno toplo juho. Bianca pl. Adamovich je bila po pričevanjih nekaterih starih Velenjčanov lepa, mogočna in prijazna gospa ter znana velenjska dobrotnica. Po Karlovi zgodnji smrti leta 1874 se je petinšestdesetletna Bianca leta 1902 znova poročila, tokrat z generalmajorjem Arthurjem Augustom, grofom Mensdorff-Pouillyjem. Leta 1891 je bila navzoča na devetem generalnem zboru Društva vojnih veteranov grof Arthur Mensdorff-Pouilly v hotelu Strauss v Celju, kjer so jo predstavili kot namestnico botre zastave in podpornico društva. Bila je dama reda zvezdnega križa. Po njej se je graščina Spodnje Velenje preimenovala v Vilo Bianca, kjer je z grofom Mensdorff-Pouillyjem živela vse do svoje smrti leta 1912.

Risba grofa Mensdorff-Pouillyja: Bianca in Arthur z Lotharjem von Berkсом in otroki, Bosna, 1888

Grofica Bianca

Risba grofa Mensdorff-Pouillyja: Bianca sestopa iz kočije, grof Mensdorff stoji v ozadju v uniformi

ANICA LUŠIN, učiteljica

30. 5. 1881, Ljubljana – 5. 2. 1910, Plešivec pri Velenju

Sedemnajstletna Anica Lušin in dvaindvajsetletni Ivan Cankar sta se spoznala leta 1898, ko je Anica obiskovala meščansko šolo pri uršulinkah v Ljubljani. Sestajala sta se v parku pri Kolizeju, v neposredni bližini njenega doma. Istega leta je Cankar napisal dramo Jakob Ruda, v kateri je upodobil Anico. Po njenem nasvetu je tragičen konec spremenil v poroko med glavnima protagonistoma. Po končani meščanski šoli je leta 1903 maturirala na ljubljanskem učiteljskem in se nato najprej zaposlila kot učiteljica v Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Ivan Cankar je medtem zaživel na Dunaju, kjer so ga očarale še druge ženske, za kratek čas pa se je zapletel tudi z Aničino starejšo sestro Minko. Korespondenca med zaljubljenca je usihala, vendar je Cankar Anici še naprej redno pošiljal vsak sveže izdani izvod svojega dela. Sestri se zaradi njega nista sprli, kmalu zatem pa sta skorajda istočasno zboleli za jetiko. Bolezen je bila glavni razlog, da sta se Anica in njen kolega Hinko Bregant leta 1905 na hitro poročila in prijavila na razpisano delovno mesto učitelja v gorskem Plešivcu, v zavetje smrekovih gozdov, ki naj bi Anici povrnili načeto zdravje. Kmalu zatem se je k njima zatekla jetična Minka, ki je leta 1906 umrla in so jo pokopali kar na tamkajšnjem pokopališču. Anica si je nekoliko opomogla, v šoli je poučevala ročna dela in napisala dve črtici, v katerih opisuje takratno življenje v Plešivcu. Umrla je štiri leta za Minko in se pridružila sestri pri večnem počitku za cerkvijo sv. Miklavža. Razumevajoč Aničin soprog Hinko Bregant je dal na njun nagrobnik vklesati verz iz Cankarjeve Erotike. Vseh štiriinštirideset Cankarjevih pisem, ki jih je Anica skrbno hranila, je predal pesniku Janku Glazerju, ta pa jih je leta 1926 in 1928 objavil v Ljubljanskem zvonu. Anica Lušin je v Cankarjevem delu zapustila največ sledi. Posvetil ji je najlepše pesmi iz drugega dela cikla Iz lepih časov v pesniški zbirki Erotika, snoval je poseben Sentimentalni album, ki ga ni dokončal, jo upodobil v Jakobu Rudi in Tujcih ter opisal svojo ljubezen do nje v številnih črticah (Na večer, Moja miznica, Pričakovanje, Polnočnica idr.). V črtici Mimogrede opisuje, kako je iskal njen grob pri sv. Benediktu, kjer je mislil, da je pokopana. Našel je preperel križ in zapuščen grob neke učiteljice in se tam razjokal. Nikoli ni izvedel, da je Anica pokopana v Plešivcu in da se nad lepo oskrbovanim grobom dvigujejo njegovi verzi: *Tiho zdaj v grobu spi tvoja in moja vesela mladost.*

Anica Lušin

Anica Lušin

Grob sester Lušin v Plešivcu

MAJKA MAYER,

športnica

7. 2. 1899, Šoštanj – 16. 3. 1983, Topolšica

Majka je bila drugorojenka šoštanjskega narodno zavednega odvetnika in dolgoletnega župana Šoštanja dr. Frana Mayerja in matere Riči Mayer, roj. Prus. Vsi trije Mayerjevi otroci so bili med Šoštanjčani zelo priljubljeni zaradi svoje široke razgledanosti in človekoljubja. Bili so tudi navdušeni športniki; na vrtni trati so s prijatelji igrali kriket, na teniškem igrišču ob vili pa tenis. Majka je z očetom in bratom Dušanom kolesarila na tandemu. Bila je verificirana teniška igralka športnega kluba Ilirija v Ljubljani, za katerega je leta 1923 dosegla drugo mesto na teniškem prvenstvu takratne Slovenije. Starejši brat Anče je leta 1917 padel na soški fronti v enem od protinapadov na gori Sveti Gabrijel v bližini naselja Zapotok. Ker ni bil pokopan v domačem kraju, je Majka v njegov spomin postavila oltarček kar na domačem vrtu. Po končanem šolanju se je zaposlila v očetovi odvetniški pisarni, kjer je delala vse do upokojitve. Bila je tudi družbeno aktivna v šoštanjskem Sokolu, čitalnici in knjižnici, leta 1917 je sodelovala v akciji zbiranja podpisov za Majniško deklaracijo. Med drugo svetovno vojno je ves čas vsestransko podpirala NOB; od septembra 1944 do maja 1945 je tesno sodelovala z borci IV. operativne cone v Topolšici. Partizane je usmerjala z ustreznimi podatki in risanjem zemljevidov. Po vojni je bila odlikovana z medaljo zaslug za narod. Med Šoštanjčani je bila znana po umirjenem življenju in občutku za umetnost, ki ga je izražala z risbo. V domači Vili Mayer je živela vse do svoje smrti leta 1983.

Majka in Anče v domačem vrtu

Majka s psom

Igralci tenisa, Majka četrta z leve, Šoštanj, ok. 1917

Mayerjevi otroci

Družina Mayer – vojak Anče, oče Fran, Dušan, Majka in mama Riči, 1917

MARIJA KUČERA,

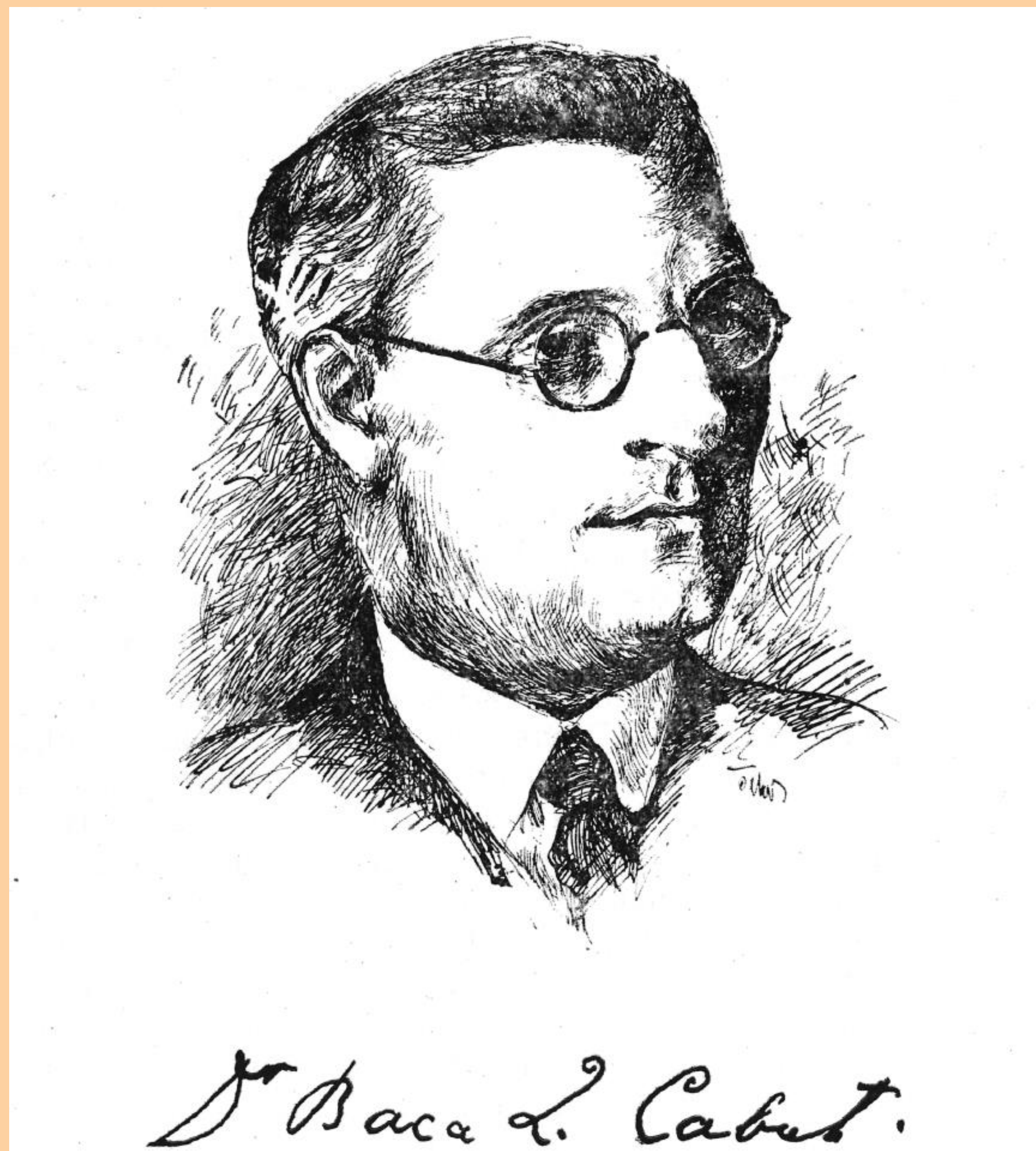
zdravnica

9. 4. 1899, Zagreb – 2. 2. 1939, Beograd

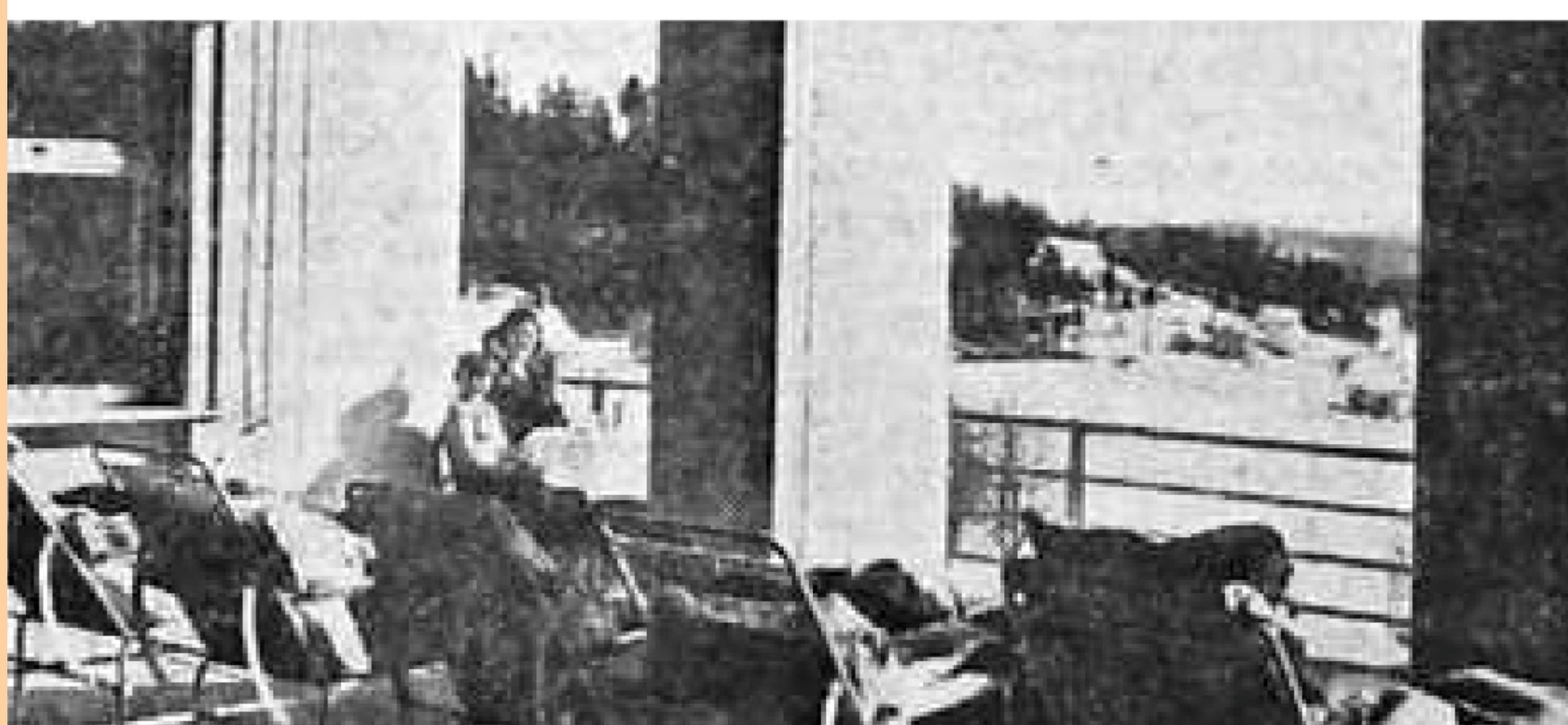
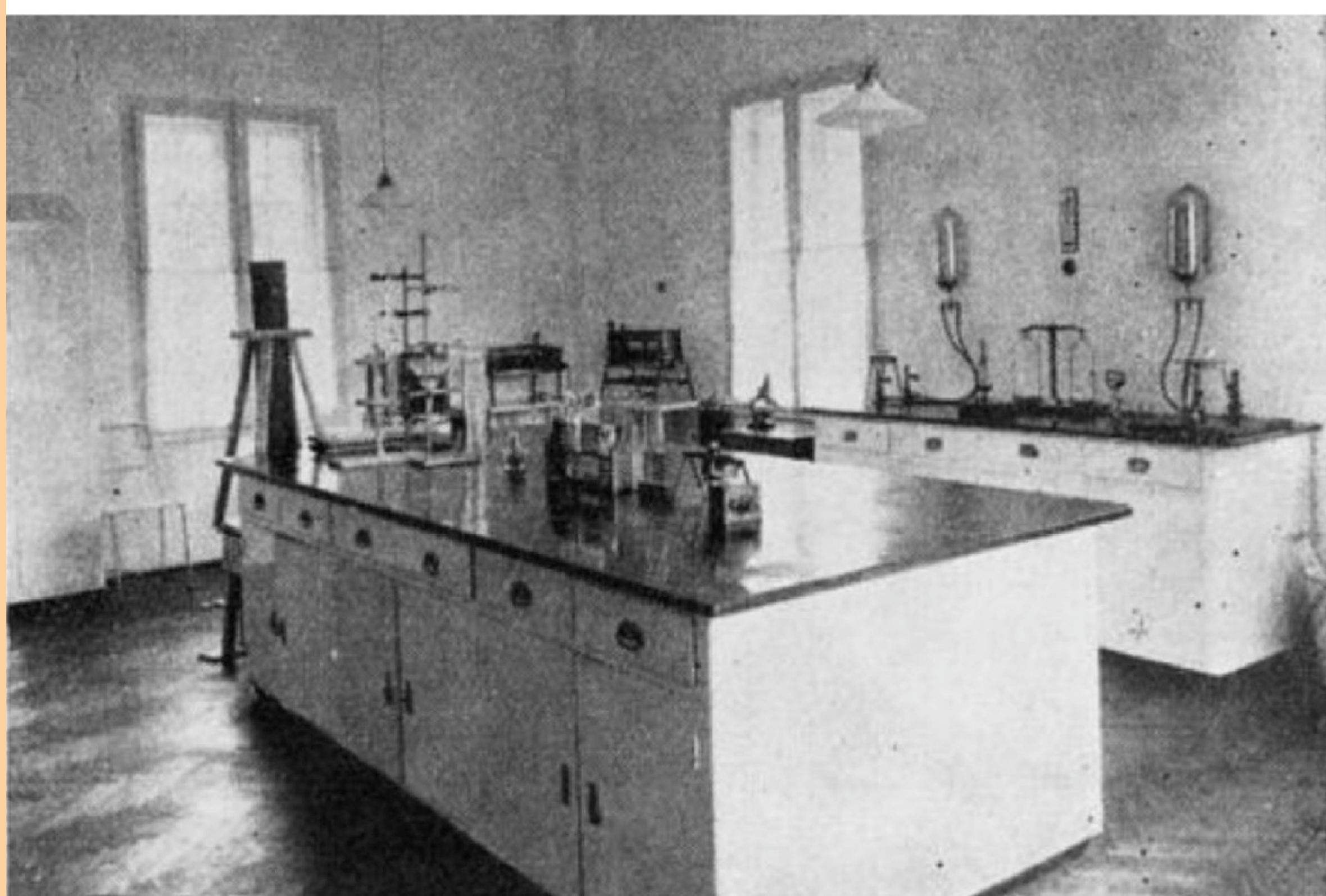
Marija Kučera je bila hči zagrebskega znanstvenika, matematika in svetovno znanega astronoma prof. dr. Otona Kučere. Študij medicine je vpisala v Zagrebu, nadaljevala v Gradcu in Berlinu ter zaključila na Dunaju. Leta 1924 je prejela doktorski naziv za zdravnico splošne medicine, po zaključenem stažu pa je opravila še enoletno specializacijo v Parizu. Leta 1925 je kot specialistka za pljučne bolezni postala asistentka dr. Vase Savića, zdravniku ftiziologu – kirurgu in upravitelju Bolnišnice Topolšica. Bila je njegova sodelavka in življenjska sopotnica. Med letoma 1932 in 1938 je bila zdravnica asistentka, namestnica direktorja bolnišnice, leta 1935 je dobila še naziv primarij. Leta 1932 je vodila oddelek Smrečine in rentgenski oddelek. Med njene največje uspehe sodi delovanje na področju otroške tuberkuloze, o čemer je napisala članek za Glasnik centralnega higienskega zavoda, skupaj z dr. Savićem pa knjigo *Terapija dečje tuberkuloze*.

Mara Kučera je bila v domačem Zagrebu zelo priljubljena med svojimi študijskimi kolegi zaradi svoje preprostosti in tovarištva. V študentskih letih je doživela bridko izkušnjo, ki jo je usodno zaznamovala. Ko se je neke noči vračala domov v družbi kolega, je nenadoma iz nočne temine švistnil naboj in ubil njenega spremljevalca, študenta Jerka Šimića, ki je s prestreljeno lobanjo na mestu obležal mrtev. Mara je doživela hud duševni zlom in se zaprla vase. Svoje življenje je v celoti posvetila medicini in svojim malim tuberkuloznim pacientom. Zaradi zavzemanja za bolnike, tovariškega obnašanja in prirojene ljubeznivosti je bila pri ljudeh zelo priljubljena, v zdravniških krogih pa je uživala ugled sposobne in predane zdravnice.

Narava odnosa med obema zdravnikoma je zavita v tančico skrivnosti. Po nekaterih pričevanjih je dr. Mara Kučera svojega šefa dr. Savića neizmerno občudovala. Ob njem si je želela ostati za zmeraj, oba pa naj bi bila strastno predana le svojemu delu. Po nekaterih drugih zapisih naj bi zdravnika imela intimno razmerje, njuni najbližji prijatelji so namreč povedali, da naj bi se kmalu poročila. Dr. Vasa Savić je bil leta 1939 premeščen v Beograd in dr. Mara Kučera se je takoj odločila, da gre s svojim dolgoletnim šefom. Kmalu po prihodu na novo delovno mesto je dr. Savić zdrsnil v hudo depresijo, ker novi delovni pogoji niso ustrezali njegovim vrednotam absolutne predanosti pacientom. Dr. Mara Kučera mu je ves čas trdno stala ob strani, žal pa se njegovega samomora ni dalo preprečiti. Le nekaj hipov zatem, ko je ugotovila, kaj se je zgodilo, se mu je pridružila tudi v smrti.

Dr. Vasa Savić

Bolnišnica za tuberkulozne bolnike Topolšica

Dr. Mara Kučera in stolpnica z označenim oknom, od koder sta doktorja skočila v smrt

IRENA FOIT,

svetovna popotnica, raziskovalka

14. 7. 1913, Louny (Češka) – 24. 7. 2005, Jihlava (Češka)

Irena Foit se je rodila v ugledni češki družini. Študirala je na poslovni šoli in klavir na praškem konservatoriju. Govorila je več tujih jezikov. Leta 1938 se je poročila s kiparjem Františkom Foitom, leto pozneje pa se jima je rodila hči Regina. František Foit je ženo povabil na svoje drugo raziskovalno potovanje po Afriki, kamor naj bi se odpravila v imenu antropološkega inštituta Karlove univerze. Irena zaradi komaj osemletne Regine nad njegovim povabilom sprva ni bila navdušena, vendar so jo njeni starši prepričali, naj odpotuje, in vzeli vnukinjo k sebi. Odpotovala sta z avtomobilom Tatra 57B, najprej do južne Italije, nato z ladjo do Alžirije in preko Sahare do srednje Afrike. Načrtovano enomesečno potovanje se je zaradi različnih zapletov podaljšalo kar za triindvajset let. V mestu Leopoldville v Belgijskem Kongu so ju zaradi prevažanja Foitovih doprskih kipov domačini obdolžili, da sta ljudožerca. Kmalu zatem so ju obtožili sodelovanja v komunistični revoluciji, zato sta bila zaprta v vojaški bazi kar sedem mesecev.

Iz Konga naj bi praškemu živalskemu vrtu po naročilu iz domovine priskrbela prvega šimpanza. Domačini so jima v pragozdu pomagali uloviti ljubkega mladička – šimpanzinjo Moko. Zanj sta nekaj lepih mesecev skrbela kot za svojega otroka in jo nato leta 1950 z letalom poslala v Prago. Leta 1952 sta dobila dovoljenje za bivanje v Tanzaniji. Tam je Irena delala pri češki družini Lany v hotelu Marangu, ki je bil že takrat znano izhodišče za odprave na Kilimandžaro, najvišjo goro Afrike, na katero se je leta 1961 povzpela tudi sama. Leta 1960 je po selitvi v Nairobi v Keniji zamenjala službo in se zaposlila v fotografskem studiu Pegas.

Odlična glasbena izobrazba je Ireni zelo koristila pri snemanju in zapisovanju pristne afriške glasbe na terenu. Zakonca Foit sta namreč z vrhunskim ameriškim snemalnikom Webster Chicago sistematično snemala zvoke v mestih, vaseh in na misijonskih postajah ter z njimi dopolnjevala zbirko predmetov, pridobljenih na terenu. Konec šestdesetih let sta imela vse večje domotožje po Evropi. Zelo sta pogrešala hčerko Regino, ki sta jo videla šele leta 1968 med njenim obiskom v Afriki. Ker tedaj vrnitev na Češko zaradi zelo napetih političnih razmer ni bila mogoča, sta sprejela ponudbo direktorja etnografskega muzeja v Ljubljani dr. Borisa Kuharja in se leta 1971 preselila v Slovenijo. V Velenju so jima priskrbeli trisobno stanovanje v novozgrajenih blokih na današnji Cesti Františka Foita, na ministrstvu pa uredili državno pokojnino. Zakonca Foit sta Velenju odstopila svojo etnografsko zbirko. Že istega leta pa so njuno skupno življenjsko pot tragično presekale posledice hude prometne nesreče, ki so Františku vzele življenje.

Irena se je mnogim Velenjčanom vtisnila v spomin kot drobna, gibka in zmeraj zelo elegantna gospa, ki je pogosto v visokih petah hitela po stopnicah na Velenjski grad, kjer je urejala in skrbela za njuno bogato afriško zbirko predmetov in fotografij. Spletla je mnoga prijateljstva tako z domačini kot tudi češkimi priseljenci, kljub temu pa se je njeno domotožje po Češki vse bolj oglašalo. Selitev je načrtovala kar nekaj let in nato odšla leta 2000. Od Velenja se je tistega deževnega julijskega jutra poslovila z besedami: »Še grad joče za menoj...«

Po vrnitvi v domovino je napisala knjigo spominov na skupno pot zakoncev Foit. Svoja zadnja leta življenja je preživela v Telču na Češkem, kjer je skupaj z možem Františkom in hčerko Regino tudi pokopana.

Irena Foit v Kongu

Irena Foit v Telču, 2002

Irena Foit v Kongu

MAJDA KURNIK, slikarka

2. 8. 1920, Škale pri Velenju – 28. 5. 1967, Beograd (Srbija)

Majda Kurnik je s starši in sorojencema Marijanom in Vido preživela lep del mladosti v Škalah pri Velenju vse do izbruha druge svetovne vojne, ki je usodno zaznamoval celotno družino. Leta 1941 je bila po končanem učiteljišču že zaposlena kot učiteljica v Pertoči na Goričkem, vendar je svojim družinskim članom kmalu sledila v Beograd, kamor jih je izselil nemški okupator. Tam je kljub vojni vihri začela takoj uresničevati svoja umetniška stremjenja – najprej v slikarski šoli pri Mladenu Josiću, nato pa se je leta 1943 vpisala na Akademijo likovnih umetnosti v Beogradu, kjer je skoraj sočasno študiralo še nekaj Slovencev iz Šaleške in Zgornje Savinjske doline. Mnenja poznavalcev so enotna, da je bila tedaj najboljša študentka beograjske likovne akademije. V vojni je najprej izgubila brata in nato še sestro, sama pa je jeseni 1944 postala članica Propagandnega oddelka III. armade in njegova edina ženska slikarka. Risala in slikala je različne dogodke na sremski fronti in v zaledju, po osvoboditvi pa tudi mladinske delovne akcije. Starši so Majdi po svoji vrnitvi v Slovenijo pomagali materialno in moralno, vendar so bila njena pisma vse redkejša. Zavzeto je namreč ustvarjala ter se spopadala z revščino in pozneje še s hudo boleznijo, svojcev pa s svojimi tegobami ni želela obremenjevati. Kljub težkim življenjskim razmeram je bila zelo velikodušna, njeni srbski kolegi namreč niso nikoli pozabili, da so bili v porušenem Beogradu velikokrat lačni in jih je »Slovenka povabila na bogovski obrok« – jajce na žlici masti in z malo kruha, večkrat pa še z drugimi skromnimi dobrotami. S slikarji in kiparji se je udeleževala številnih skupinskih razstav. Edino samostojno razstavo v svojem življenju je imela leta 1953 v Beogradu. Z veliko podporo staršev se je leta 1954 odpravila na svoje prvo študijsko potovanje v Rim, leto pozneje pa še v Benetke. Sledili sta še dve študijski potovanji v Pariz, leta 1960 je tam bivala kot štipendistka sklada Moše Pijada.

Izjemna slikarka in intelektualka je združevala več umetniških darov. Izvrstno je igrala klavir ter bila nadarjena za gledališko igro in slikarstvo, slednje pa je postalo njen življenjski cilj. Živela in ustvarjala je v skromni sobici na Zadarski 7 v neposredni bližini svojega ateljeja v hiši na ulici Kosančičevega venca 19 v Beogradu, kjer so v svojih ateljejih ustvarjali tudi drugi likovni umetniki. Imela je širok krog prijateljev in intelektualcev različnih profilov. Bila je pozorna poslušalka in redkobesedna sogovornica, navdihovala pa se je z novimi spoznanji in zanimivostmi iz svojega neposrednega okolja. Leta 1963 je zbolela za rakom in štiri leta pozneje umrla v Beogradu. Pokopana je v Podkraju pri Velenju.

Slikala je figuralne kompozicije, tihožitja, portrete in krajine. Skozi avtoportret je izpovedala svojo najintimnejšo življenjsko zgodbo. Med vojno je risala in ustvarjala grafiko vojnega žanra. S figuro, ki je bila proti koncu njenega življenja vse bolj abstrahirana, pa je izrazila svoje življenjske prelomnice in stiske. Njena dela so ostala v lasti njenega življenjskega spremljevalca, ruskega slikarja Marklena Mosijenka. Leta 2017 smo se Velenjčani svoji rojakinji poklonili s postavitvijo stalne zbirke njenih del v Muzeju Velenje. Na pobudo Galerije Velenje so njena dela sicer prihajala v Velenje vse od leta 1982, stalna zbirka pa predstavlja umetnico z njenimi najbolj prepoznavnimi sklopi umetniških del, ki sta jih poklonila njen življenjski spremljevalec in njegova dedinja, nekatera dela pa so bila odkupljena. Mestna občina Velenje je odkupila še 74 njenih slik in risb ter dokumentarnega gradiva, ki so bili leta 2017 s podporo Ministrstva za kulturo RS in ob sodelovanju Muzeja Zepher iz Beograda predstavljeni na pregledni razstavi v Velenju in Beogradu.

Majda Kurnik

Majda Kurnik in njen življenjski partner, slikar Marklen Mosijenko

Partizanka Majda Kurnik